

Spreiding van kunst in Vlaanderen en Brussel

Position paper

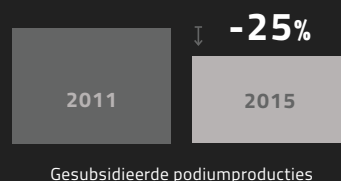
overleg kunstenorganisaties

Inleiding

Kunstenaars en kunstorganisaties werken niet voor zichzelf. En een overheid die kunst ondersteunt en subsidieert doet dat niet opdat vervolgens slechts een fractie van de bevolking eraan kan deelhebben. Daarom zette de Vlaamse overheid sinds de jaren 1970 volop in op de spreiding van kunst. Zo creëerde ze de voorwaarde om iedereen toegang te geven tot kunst, vlakbij huis, en werd Vlaanderen de afgelopen decennia toonaangevend op vlak van cultuurspreiding. Maar anno 2019 is die toegang tot kunst alweer minder vanzelfsprekend dan tien jaar geleden. Dat komt onder meer omdat de bevoegdheden op vlak van cultuurspreiding op lokaal niveau en op dat van de gemeenschappen intussen van elkaar losgekoppeld zijn. We staan op een kantelpunt. Blijft Vlaanderen pionieren met cultuurspreiding?

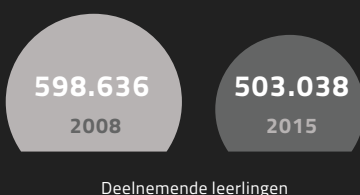
Enkele cijfers

- In 2015 programmeerden cultuur- en gemeenschapscentra **25% minder gesubsidieerde podiumproducties** dan in 2011.

- Het aantal keren dat een **gesubsidieerde voorstelling** in het circuit van de **cultuur- en gemeenschapscentra** speelt, is op vijftien jaar tijd met de **helft gedaald**.

- Aantal **professionele schoolvoorstellingen** in cultuurcentra:

- Aantal **leerlingen** dat deelnam aan een **schoolactiviteit** georganiseerd in cultuurcentra:

Achtergrond

Sinds de jaren zeventig heeft het Vlaamse cultuurbeleid stevig ingezet op de spreiding van kunst: de garantie dat iedere burger in zijn of haar buurt kan deelnemen of -hebben aan een ruim en kwalitatief hoogstaand kunstenaarsaanbod. Vlaanderen gaf lokale besturen voldoende middelen om een professionele infrastructuur te voorzien, met een professionele werking rond gesubsidieer-

de kunsten op maat van de gemeente of regio. Dat idee van 'volksverheffing' mag vandaag op het eerste zicht een nogal betuttelend principe lijken, het heeft wel vruchten afgeworpen. Vlaanderen scoorde, zeker in vergelijking met vele buitenlandse zeer hoog als het over cultuurspreiding gaat. De cultuur- en gemeenschapscentra speelden een hoofdrol in dat succesverhaal.

Maatschappelijke en decretale wijzigingen

Ondertussen zijn de tijden veranderd. We spreken niet meer over 'volksverheffing' en cultuur- en gemeenschapscentra nemen logischerwijs niet meer dezelfde rol op als pakweg vijftig jaar geleden. De sterk gewijzigde demografie in steden en de veranderde houding ten opzichte van kunst verlangen een andere programmatie. Het onderscheid tussen 'hoge' en 'lage' kunst, tussen top-down en bottom-up vervagen. Cultuur- en gemeenschapscentra spelen daar deels op in door zelf meer dan vroeger het curatorschap in handen te nemen of co-creatielijnen uit te stippelen.

De rol en financiering van de cultuur- en gemeenschapscentra staan ter discussie.

Dat is niet evident. Cultuur- en gemeenschapscentra staan al langer budgettair onder druk. De afgelopen jaren zijn twee belangrijke hefboomen om gesubsidieerde kunst lokaal te spreiden weggevallen of verzwakt. Ten eerste: de subsidies voor lokaal cultuurbeleid uit Vlaanderen worden sinds 2016 rechtstreeks doorgestort naar de gemeenten. Het gaat om een bedrag van minstens

84,5 miljoen euro dat sindsdien zonder oormerk en zonder indexering ter beschikking staat van de gemeenten. Voor de cultuur- en gemeenschapscentra betekent dat de mogelijkheid om hernieuwde engagementen aan te gaan met die gemeenten. Maar het houdt ook een gevaar op terugval in. Niet alleen de financiering van de cultuur- en gemeenschapscentra staat daardoor ter discussie, maar ook hun rol.

Ten tweede: provincies, die aanzienlijk investeerden in cultuurspreiding, zijn sinds 2018 niet langer bevoegd voor cultuur. Wel is er nu het decreet Bovenlokale Cultuurwerking. Maar met amper 7,5 miljoen euro voor bovenlokale cultuurprojecten is het budget beperkt. Bovendien is spreiding helemaal geen beleidsprioriteit binnen dat decreet.

Organisaties en initiatieven die spreiding als kerntaak hebben, worden op dit moment trouwens ook niet via het Kunstendecreet gesubsidieerd. Door de verschuiving in het lokale veld, staat de huidige financiering van de spreiding via de werkingssubsidies onder druk. Dat geldt ook voor de onuitgesproken afspraak dat de lokale presentatie in cultuur- en gemeenschapscentra door lokale budgetten gefinancierd wordt.

Minder ruimte voor gesubsidieerd werk

Het is nog te vroeg om vandaag al te concluderen welke gevolgen de decretale wijzigingen op middellange termijn hebben voor de spreidingskwestie. Wel is aan te nemen dat ze het budget van cultuur- en gemeenschapscentra nog verder onder druk zetten. Om hun werking veilig te stellen zijn die centra steeds meer genoopt een marktlogica aan te houden. Almaar vaker staat niet-gesubsidieerd werk op hun affiches. En hoe gesmaakt

commerciële producten in het uitstalraam van cultuur- en gemeenschapscentra ook kunnen zijn, feit is dat de ruimte voor gesubsidieerd werk in Vlaanderen en Brussel zo kleiner geworden is.

Dat blijkt ook uit de cijfers. Een onderzoek van Kunstenpunt uit 2017 toonde aan dat de spreiding van gesubsidieerde podiumproducties binnen cultuur- en gemeen-

schapscentra met 25% achteruit ging tussen 2011 en 2015. Voor theater was het maar liefst 33%. Die dalende tendens zette zich verder in de daaropvolgende jaren.

Bovendien geraken podiumkunsten traditioneel gezien nog gemakkelijker gespreid dan andere kunstdisciplines. De kwaliteitsvolle presentatie dichtbij huis van beeldende kunsten en audiovisuele kunsten hinkt historisch gezien al achterop wegens een gebrek aan spreidingsinstrumenten zoals professioneel ingerichte infrastructuur, middelen en personeel voor artistieke programmering en publieksbemiddeling.

Producterende kunstorganisaties ondervinden de gewijzigde realiteit aan den lijve. Waar het in de podiumkunsten vijftien jaar geleden geen uitzondering was dat een voorstelling veertig keer per jaar kon opgevoerd worden in cultuur- en gemeenschapscentra over heel Vlaanderen en Brussel, is dat aantal vandaag meer dan gehalveerd. Die reductie zet het huidige financieringsmodel van producerende organisaties zwaar onder druk, zonder dat er alternatieven in zicht zijn. Werk spreiden

Lacunes in de cijfers

Of we deze tendensen in de toekomst op een heldere manier kunnen blijven opvolgen is onduidelijk. De verplichting voor cultuur- en gemeenschapscentra om hun publiekscijfers te vatten in de monitoringtool 'CC in cijfers' is weggefallen. Tegelijk blijkt dat de verplichte rapportering door kunstorganisaties aan het departement Cultuur, Jeugd en Media lacunes bevat. De data

De Vlaming is de dupe van de terugval in spreiding.

mag dan de ambitie van elke kunstenaar én een verwachting in het Kunstendecreet zijn, het wordt een almaar moeilijker opgave.

Uiteindelijk is de Vlaming de dupe van die ontwikkelingen. Hij heeft niet langer dezelfde garantie als vroeger dat hij de kunsten die hij met gemeenschapsmiddelen ondersteunt ook daadwerkelijk te zien krijgt. Dat geldt trouwens ook voor Vlaamse kinderen. Cultuur- en gemeenschapscentra spelen immers al sinds jaar en dag een hoofdrol in de kunsteducatie voor kinderen en jongeren via hun programmatie voor scholen. Onmisbaar werk met een groot bereik, maar de laatste jaren kwam ook deze vorm van spreiding onder druk te staan. In 2015 vonden er 3.036 professionele schoolvoorstellingen plaats in culturele centra in Vlaanderen, dat komt neer op zo'n 17 voorstellingen per schooldag. In 2008 waren dat er nog 3.306, of 19 per schooldag.

die beide registratiesystemen opleveren zijn niet compatibel en maken een betrouwbare analyse op dit moment niet mogelijk. Ook de Vrijetijdsmonitor, die minister Sven Gatz begin 2019 lanceerde, biedt voorlopig geen soelaas. Zo is het quasi onmogelijk om de verdere evoluties adequaat te monitoren.

Standpunt

Iedereen heeft recht op kunst. Maar om te kunnen participeren is nabijheid een absolute voorwaarde. Daarom moet kunst van alle disciplines, maten en vormen naar de burger komen. De professionele uitrusting die daarvoor nodig is, is voor heel wat disciplines ter beschikking in cultuur- en gemeenschapscentra. Die bieden niet alleen de nodige infrastructuur, maar hebben ook de know-how in huis om een kunstenaarbod op maat samen te stellen, te omkaderen en om allianties aan te gaan, bijvoorbeeld met andere cultuur- en gemeenschapscentra of met scholen, waardoor ze een hele nieuwe generatie in contact brengen met kunst. Een schat aan kennis, kunde en uitrusting dus, die ook in de toekomst blijvend verder ingezet moet worden.

Nieuwe modellen en nieuwe partnerschappen

De spreiding van gesubsidieerde kunsten via lokale cultuurcentra is in het verleden altijd succesvol én vanzelfsprekend geweest. Door de gewijzigde decretaire kaders en een veranderende maatschappelijke realiteit, staat die vruchtbare samenwerking tussen kunstorganisaties en cultuurcentra echter meer en meer onder druk.

We pleiten daarom voor een nieuw bondgenootschap tussen kunstenaars, kunstorganisaties en lokale programmamakers waarin ook co-creatie, lokaal curatorschap door culturele centra en de uitbreiding naar een diverser netwerk van lokale presentatieplekken hun rol spelen. Dat kan leiden tot een aansterking, verdieping en diversifiëring van cultuurparticipatie in Vlaanderen en Brussel. Zo kunnen we bestaande liefhebbers blijven bedienen én een nieuw publiek toegang bieden tot kunst.

Onze aanbevelingen: nieuwe modellen

- 1 Honoreer de producenten die subsidies krijgen uit het Kunstendecreet voor hun lokaal spreidingswerk. Informeer beoordelaars zodat ze de financiering van spreiding en de spreidingsmogelijkheden in een aanvraag correct en realistisch kunnen beoordelen.
- 2 Honoreer landelijke spreidingsinitiatieven van sectorale of sectoroverschrijdende partnerschappen in het kader van het Kunstendecreet.
- 3 Honoreer cultuur- en gemeenschapscentra en andere lokale presentatieplekken voor regionale spreidingsinitiatieven binnen het kader van het decreet Bovenlokale Cultuurwerking. Maak van spreiding een beleidsprioriteit binnen dat decreet.
- 4 Versterk de functie publiekswerking in functie van de kwaliteitsvolle spreiding van en participatie aan audiovisuele kunsten als structurele pijler binnen de subsidiestromen van het VAF.

Voorzie voor die vier punten voldoende middelen.

De effectiviteit van een nieuwe alliantie tussen kunstorganisaties en lokale spelers staat of valt met het beschikbare budget. Want door de verschuiving van middelen in de afgelopen jaren is het koffiedik kijken of lokale besturen nog wel aan cultuurinvesteringen toekomen. Ook de bijbehorende ondersteuning van lokale besturen mag niet ontbreken: voor hun culturele opdracht in het algemeen en voor de spreiding van artistiek werk in het bijzonder. Met de juiste ondersteuning kunnen lokale beleidsmakers een stimulerend lokaal kunstbeleid uittekenen, kunnen programmamakers en publieksbemiddelaars hun professionele know-how op vlak van spreiding en publieksbereik verder ontwikkelen en krijgen bovenlokale en intersectorale samenwerkingen en innovatieve spreidingsmodellen alle kansen. De bovenbouw kan daar een belangrijke rol in spelen.

Onze aanbevelingen: nieuwe partnerschappen

- 5 OKo verzoekt spelers als de Vereniging Vlaamse Cultuur- en gemeenschapscentra (VVC), de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG), Publiq, Kunstenpunt, Socius en het Steunpunt Bovenlokaal Cultuurbeleid om nauw samen te werken op vlak van cultuurspreiding.
 - 6 Maak van nieuwe spreidingsmodellen en partnerschappen in functie van spreiding een prioriteit binnen de subsidieoproep 'Innovatieve partnerschappen'.
-

Cultuurgeletterdheid dichtbij huis

Geen spreidingsmodel is volledig zonder aandacht voor onze kinderen en jongeren. Via schoolvoorstellingen in het cultuur- of gemeenschapscentrum maken zij vandaag voor het eerst kennis met kunst. Cultuurgeletterdheid ontstaat immers niet na een eenmalige lange busreis naar een centrumstad, maar des te meer door een regelmatige kennismaking met een boeiend kunstzinnig aanbod voor kinderen en jongeren vlakbij huis. Een nauwe alliantie tussen lokale programmatoeren en scholen blijft onontbeerlijk om een nieuw, jong publiek te vormen en te prikkelen. Ons onderwijs is immers nog steeds de meest democratische representatie van onze samenleving.

Onze aanbeveling: cultuurgeletterdheid

- 7 Investeer in artistieke geletterdheid door de samenwerking tussen scholen, cultuur- en gemeenschapscentra en professionele kunstorganisaties mogelijk te maken en te stimuleren en stem de eindtermen en leerplannen erop af.
 - 8 Geef scholen, kunstorganisaties en culturele partners voldoende middelen om volwaardige partnerschappen aan te gaan en voorzie financiële en andere instrumenten om hen te ondersteunen in hun plannen.
 - 9 Maak van spreiding van de kunsten voor jong/nieuw publiek tijdens schooltijd en vrije tijd een speerpunt van het cultuurbeleid.
-

Kwaliteitsvolle monitoring

Elke speler in de sector heeft de ambitie om een zo groot en divers mogelijk publiek aan te trekken. Maar vandaag ontbreken de instrumenten om te meten hoe succesvol de spreiding van gesubsidieerd werk is: voor de cultuur- en gemeenschapscentra is 'CC in cijfers' niet langer verplicht. Maar ook de rapportage aan het departement CJM vanuit het kunstendecreet staat niet toe om tot een volledig overzicht te komen. Dat geldt ook voor de vrijetijdsmonitor die minister Gatz begin 2019 lanceerde – zoals De Federatie in een analyse aan de kaak stelde. Nochtans zijn heldere cijfers onmisbaar om het beleid van de toekomst te ondersteunen en mee vorm te geven. Niet alleen oKo, ook de VVC is een voorstander van een kwalitatieve monitoring.

Onze aanbeveling: monitoring

- 10 Voorzie een correcte monitoring van welk gesubsidieerd werk er waar gespreid wordt en hoeveel publiek het bereikt.
-

Conclusie

Als kunst geen onderdak vindt, vindt het publiek ook de weg niet naar kunst. Net door iedereen, jong en oud, vlakbij huis in contact te brengen met kunst, creëren we kritische kijkers en deelnemers die onze kunstenaars en kunstorganisaties aansporen om nieuw, prikkelend en uitdagend werk te maken. Spreidingsinitiatieven hebben hun nut bewezen. Als we daarop voortbouwen én rekening houden met nieuwe dynamieken, stemmen en verwachtingen in de samenleving, kunnen we het kantelpunt waarop we vandaag staan aangrijpen als momentum om steeds meer Vlamingen dichterbij kunst te brengen.

Referenties

- » Bart Caron en Guy Redig: *Vanop de frontlijn. Reacties op het Vlaamse cultuurbeleid*. Uitgeverij Vrijdag, Antwerpen, 2019.
- » Stijn Devillé: 'Uw cultureel centrum is een supermarkt aan het worden'. In: *Focus Knack*. Via: <https://focus.knack.be/entertainment/podium/uw-cultureel-centrum-is-een-supermarkt-aan-het-worden/article-opinion-903787.html>, 22 september 2017 (toegang op 21 augustus 2019).
- » Liesbeth De Winter: 'Kanttekeningen bij de vrijetijdsmonitor'. Via: <https://www.defederatie.org/nieuwsberichten-over-lokaal-en-regionaal-cultuurbeleid/kanttekeningen-bij-de-vrijetijdsmonitor>, 21 januari 2019 (toegang op 16 augustus 2019).
- » Wouter Hillaert: 'Spreiden doet lijden?' In: *Rekto:Verso*. Via: <https://www.rektoverso.be/artikel/spreiden-doet-lijden>, 11 september 2017 (toegang op 16 augustus 2019).
- » Wouter Hillaert: 'Spread the new: acht strategieën voor een ander soort spreiding'. In: *Rekto:Verso*. Via: <https://www.rektoverso.be/artikel/spread-the-new-acht-strategieen-voor-een-verruimde-spreiding>, 22 september 2017 (toegang op 16 augustus 2019).
- » Joris Janssens, Dirk De Wit en An Seurinck: 'Actuele beeldende kunst in Vlaanderen', januari 2016. In: Joris Janssens, Simon Leenknecht, Tom Ruetten (red.), *Cijferboek Kunsten*, Kunstenpunt, Brussel, 2018, p. 279-298.
- » Joris Janssens: 'De speelcircuits van de structureel gesubsidieerde podiumkunsten. Productie en spreiding: een tweede bodemonderzoek', september 2017. In: Joris Janssens, Simon Leenknecht, Tom Ruetten (red.), *Cijferboek Kunsten*, Kunstenpunt, Brussel, 2018, p. 213-232.
- » Joris Janssens: 'De theaterprogrammering in de cultuurcentra (2006-2015). De productie en spreiding van podiumkunsten: een derde bodemonderzoek'. In: Joris Janssens, Simon Leenknecht, Tom Ruetten (red.), *Cijferboek Kunsten*, Kunstenpunt, Brussel, 2018, p. 233-254.
- » 'Kennisportaal cultuurcentra en bibliotheken', via: <http://www.kennisportaalccenbib.be/cijfers-en-grafieken> (toegang op 3 september 2019).
- » Andy Vekeman, Jan Colpaert, Michel Meulders en Alain Praet: 'Spelen gemeentekennissen een rol bij de participatie?' In: John Lievens, Jessy Siongers en Hans Waeghe (red.), *Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyses van de participatiesurvey 2014*. Acco, Leuven/Den Haag, 2015, p. 133-154.
- » VVC: 'Blijspel of tragedie? Een toekomst voor de Vlaamse cultuurcentra'. Via: http://www.cultuurcentra.be/img/uploads/standpunten/2Traktaat_BlijspelOfTragedie_EenToekomstVoorDeVlaamseCultuurcentra.pdf, 28 september 2017 (toegang op 16 augustus 2019).